

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Barnets behov och familjehemmets styrkor

- En kvalitativ studie om att matcha familjehem med barn

Socionomprogrammet ht 2010

C-uppsats

Författare: Anna Johansson & Marie Widarsson

Handledare: Ing-Marie Johansson

Abstract

Titel Barnets behov och familjehemmets styrkor

Författare Anna Johansson och Marie Widarsson

Nyckelord Familjehem, matchning, praxis

Vi är intresserade av begreppet *matchning* i förhållande till familjehemssekreterares arbete med att få rätt familjehem till ett visst barn. Uppsatsens syfte är att ta reda på hur familjehemssekreterare gör när de matchar barn med familjehem och om de använder några specifika instrument eller metoder i denna process. Vi vill också undersöka vilka faktorer som väger tyngst och vad som bestämmer att en specifik familj matchas med ett visst barn.

De centrala frågeställningarna i uppsatsen är

Hur gör familjehemssekreterare när de samlar in information om familjehem och barn?

Används specifika metoder eller instrument vid matchning av familjehem och barn?

Vilka faktorer påverkar bedömningen vid matchning?

Hur gör de när de matchar barn och familjehem?

Uppsatsen är en kvalitativ studie och empirin består av åtta halvstrukturerade intervjuer med familjehemssekreterare. Våra resultat visar att man behöver så mycket information som möjligt om både barn och familjehem för att göra en matchning. Informationen får man av socialsekreterarens barnavårdsutredning samt en familjehemsutredning. Själva matchningen kan gå till på olika sätt men huvudsakligen sker den genom att familjehemssekreterarna diskuterar sig fram till vilket familjehem som bäst kan stå upp för barnets behov. Viktiga faktorer man ser till är ålder på barnet och familjehemsföräldrarna, familjehemmets biologiska barn, bakgrund samt huruvida familjehemmet och barnets biologiska familj kan samarbeta. Någon specifik metod verkar inte användas för matchningsförfarandet, däremot litar många till sin ”magkänsla”. Detta har vi tittat närmare på med hjälp av praxisbegreppet, reflekterande praktiker och tyst kunskap.

Förord

Vi vill först och främst tacka alla informanter som deltagit i vår studie. Utan er hade studien inte varit möjlig att genomföra. Tack till alla er som har hjälpt oss med kontakter till informanterna och ställt upp på provintervju.

Vi vill också tacka vår handledare Ing-Marie Johansson för ett bra handledarskap.

Tack!

Anna och Marie

Innehåll

Inledning	1
Syfte	1
Frågeställningar	2
Avgränsningar	2
Definitioner av begrepp	2
Tidigare forskning och relevanta utredningsmetoder	2
Litteratursökning	2
Familjehem	3
BBIC – Barns Behov i Centrum	7
Utredning och utbildning av familjehem	9
Kälvestensmetoden	9
PRIDE	10
Relevant teori	10
Praxisbegreppet	10
Reflekterande praktiker	11
Tyst kunskap	12
Metod	13
Val av metod	13
Genomförande av intervjuerna och transkribering	14
Vinjetten	15
Validitet och reliabilitet	17
Urval	17
Analys	18
Förförståelse	18
Etiska överväganden	19
Resultat och analys	19
Hur man arbetar kring matchning	19
Sammanfattning	23
Faktorer som möjliggör bedömning	24
Fakta utifrån BBIC:s kriterier	24
De biologiska barnen	27
Att matcha bakgrund	29
Vad är magkänsla?	32
Tyst kunskap	32
Reflekterande praktiker	33
Praxis	34
Sammanfattning och diskussion	35
Litteratur	38

Inledning

Diskussionen kring familjehem är högst aktuell. Samhällsprogram och tidningar har vid flera tillfällen kritiserat socialtjänsten för hur de bedrivit familjehemsverksamheten och var de har placerat barn. Det finns skräckexempel på personer som till och med varit utsatta för övergrepp och fysisk misshandel i familjehem. Något som undersökningar också visar på. Till exempel en undersökning om barn som varit placerade i familjehemsvård från 1950-1980 där kränkningar och övergrepp drabbade en stor andel av barnen.

Under vår praktiktid gjorde vi studiebesök hos familjehemsverksamheter och blev intresserade av att veta mer om hur man arbetar kring familjehem och placerade barn. Vid frågan om hur man går tillväga vid rekrytering av familjehem svarade en familjehemssekreterare ”man gör det på magkänsla”. Först blev vi upprörda: man kan ju inte bara välja vilka familjehem man känner för! Men efter ett tag väckte det också frågan: Vad är magkänsla? Det kanske ligger massa teorier, kunskap och erfarenhet i den magen.

Länsstyrelsernas rapport från 2008 visar att flera familjehem i deras undersökning var dåligt matchade med det placerade barnet (Länsstyrelserna 2008). Om man tittat på broschyrer och hemsidor som behandlar familjehem står det ofta att stor vikt läggs vid att placera rätt barn i rätt hem, att matcha. Det finns många definitioner på en bra familj, men sedan behöver man ytterligare information för att ett bestämt barn ska passa i just det familjehemmet. Vi är nyfikna på hur man matchar familjehem och barn. Görs allt på magkänsla eller finns det strategier för att undvika misslyckade placeringar där barn till och med far illa? När samhället tar över föräldraskapet är syftet att se till att barn får en trygg uppväxt när de biologiska föräldrarna inte mår med. Arbetet med att placera barn blir livsavgörande för det enskilda barnet och matchningen är en stor del av detta arbete. Vi har inte funnit några undersökningar som behandlar matchning men tycker det är av vikt att titta närmre på begreppet och dess innebörd.

Syfte

Vi är intresserade av begreppet matchning i förhållande till familjehemssekreterares arbete med att få rätt familjehem till ett visst barn. Vårt syfte med uppsatsen är att ta reda på hur familjehemssekreterare gör när de matchar barn med familjehem och om de använder några specifika instrument eller metoder i denna process. Vi vill också undersöka vilka faktorer som

väger tyngst och vad som bestämmer att en specifik familj matchas med ett visst barn.

Frågeställningar

Hur gör familjehemssekreterare när de samlar in information om familjehem och barn?

Används specifika metoder eller instrument vid matchning av familjehem och barn?

Vilka faktorer påverkar bedömningen vid matchning?

Hur gör de när de matchar barn och familjehem?

Avgränsningar

Vi har valt att fokusera på yrkesgruppen familjehemssekreterare då det är främst dessa som arbetar med matchning. Att placera ett barn i ett familjehem innefattar många olika arbetsområden och vi koncentrerar oss på matchning.

Definitioner av begrepp

Familjehem - Socialtjänstförordning (2001:937) definierar familjehem som “*ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.*” 3 kap. 2§

Att *matcha* är enligt Svenska Akademiens Ordlista ett verb som betyder “gå bra ihop med” eller “få att passa med”. Med begreppet *matchning* menar vi i vår uppsats att familjehemssekreteraren ser till vilket barn som kan *gå bra ihop med* ett specifikt familjehem.

Tidigare forskning och relevanta utredningsmetoder

Litteratursökning

Vi har sökt i databaserna GUNDA och LIBRIS. Våra första sökord var *familjehem* och *matchning*, men där hittade vi inget relevant. Vi sökte även efter engelskspråkig forskning i databaserna International bibliography of Social Sciences (CSA) och PsycInfo. De första sökorden i använde var *foster care* tillsammans med *match**. För att vara säkra på att vi hittade det som fanns, sökte vi även med sökorden *family home* och *foster home* tillsammans med *match** i samma databaser, men det gav inte heller något relevant material. Det fanns material om familjehem, men det berörde ej matchning och var ofta koncentrerat på ungdomar. Vi sökte också på SwePub för att hitta vetenskapliga artiklar om matchning och

familjehem, men utan resultat. För att få information om eventuella riktlinjer kring matchning och familjehemsarbete sökte vi även på Socialstyrelsens hemsida, men vi hittade inga publikationer som direkt berörde matchning.

Efter dessa sökningar letade vi främst efter forskning kring familjehem som indirekt har med matchning att göra. Vi använde sökordet *familjehem* tillsammans med bland annat *sammanbrott*, *rekrytering* och *utredning*. Där fann vi forskning som kunde kopplas till matchning och våra frågeställningar. Den svenska forskningen var här såpass omfattande att vi valde bort den utländska. Dessutom var vi främst intresserade av de svenska förhållandena.

Då vi inte hittat någon forskning om matchning har vi valt att fokusera på områden som på olika sätt kan hjälpa oss att förstå begreppet. Först har vi presenterat forskning om familjehem, vad det innebär och vilka lagar som styr. Vinnerljung (1996) har sammanställt forskning kring familjehem medan Höjer (2001) samt Höjer och Nordenfors (2006) har koncentrerat sig på familjehemmen samt de biologiska barnen. All denna forskning blir viktig när man ser till vilken information man behöver vid matchning. Vi har även tittat på de utredningsmetoder som används vid barnavårdsutredningar samt vid rekrytering av familjehem. Information från dessa olika utredningar är ofta är grunden till bedömningen av vilket familjehem som skall väljas till ett barn. Avslutningsvis har vi redogjort för begreppet sammanbrott eftersom detta är något man strävar efter att undvika i familjehemsarbetet.

Familjehem

Socialstyrelsen publicerar varje år statistik över insatser till barn och unga. Enligt rapporten var 11 700 barn och unga (0-21 år) placerade i familjehem 1 november 2009.

Familjehemsplacering var då den vanligaste placeringsformen. 74 procent av de SoL-vårdade och 68 procent av de LVU-vårdade barnen och ungdomarna var familjehemsplacerade den dagen. Bland flickor var familjehem något vanligare än bland pojkar, medan pojkar i något högre utsträckning var placerade på någon form av hem för vård eller boende. Totalt hade 23 400 barn och unga heldygnsinsats någon gång under år 2009. Heldygnsinsats innebär en insats med placering enligt SoL, omedelbart omhändertagande enligt LVU eller vård med placering enligt LVU (Socialstyrelsen 2010)

De lagar som idag styr socialnämndens placering av barn i familjehem är Socialtjänstlagen (SoL) och Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Vid vård i familjehem

enligt SoL krävs samtycke från de biologiska föräldrarna, om barnet som ska placeras är över 15 år krävs även dennes samtycke. Beslutet om vård i familjehem enligt SoL fattas av nämnden i respektive kommun. Vård i familjehem kan ske utan samtycke och med stöd av LVU. Skälen för ett omhändertagande enligt LVU är *miljöskäl* respektive *eget beteende*. Miljöskälet innebär att barnet omhändertas på grund av brister i omsorgsförmågan i hemmiljön, det andra skälet innebär att det är den unges eget beteende som ligger till grund för ett omhändertagande. Till skillnad från SoL är det länsrätten som fattar det slutgiltiga beslutet om familjehemsvård enligt LVU (Nordenfors 2006).

Lagen fastslår (SoL 6 kap. §1) att det är socialnämnden ansvar att se till att vården ska vara god. Man betonar också att kontakt med den biologiska familjen och närstående är viktiga. Innan ett barn placeras i familjehem ska det övervägas om någon anhörig eller annan närstående är lämplig att ta emot barnet enligt (§ 5). Det är kommunens uppgift att se till att det finns familjehem att tillgå, det är dessutom kommunens skyldighet att utreda familjehemmen och ingen vård får godkännas om familjehemmen ej blivit utredda (§§2 och 6).

Vinnerljung (1996) menar att vårdens övergripande mål är att barnen ska återvända till sina biologiska familjer. I förarbetena till Socialtjänstlagen uttrycks det att familjehemmens närhet till det biologiska hemmet samt den bibehållna kontakten med ursprungsfamiljen ska underlätta återvändandet. Denna lag utformades på grund av forskning om barnets behov av att ha fortsatt kontakt med sitt ursprung, tidigare syftade fosterhemsvård till att vara en ersättning till ursprungshemmet (Höjer 2001). Den ändrade lagstiftningen kritiserades dock, både av socialsekreterare och forskare (Vinnerljung 1996). Idag förväntas familjehem bidra till den bibehållna kontakten mellan barnet och dess biologiska familj. Förutom samarbetet mellan fosterbarnets biologiska familj förväntas familjehemmet dessutom att samarbeta med samhällets aktörer, såsom BUP och socialtjänsten. Det råder dessutom ovisshet kring hur länge uppdraget kommer att vara, på det sättet får familjehemmen en tvetydig roll, samtidigt som de ska agera föräldrar åt de placerade barnen bör de också vara medvetna om att det slutgiltiga målet är att barnet någon gång ska återförenas med sina biologiska föräldrar. Många parter är inblandade och familjehemsföräldrarna har svårt att fatta nödvändiga beslut gällande barnet (Höjer 2001).

Vinnerljungs (1996) genomgång av forskning kring hur många barn i Sverige som faktiskt återförenas med sina föräldrar antyder att 20-40 procent av barnen som placerats återvänt till ursprungsfamiljen inom två år. Någon annan slutsats som visar hur det ser ut på ett nationellt plan var svår att dra. Forskningen är dessutom främst från 1980-talet och säger således inte så mycket om dagsläget. Enligt två undersökningar trodde inte socialsekreterarna på att de flesta av barnen kunde återvända. Men om relationen mellan föräldrarna och familjehemmet samt föräldrarna och socialarbetarna fungerar ökar detta chansen till återförening (Vinnerljung 1996). Hur barnen sedan klarar sig efter återföreningen är svårt att säga, men Vinnerljung menar att det material som finns visar tecken på svårigheter hos föräldrarna. De har svårt att tro på sin egen föräldraförmåga och har en rädsla över att förlora sina barn på nytt.

Vinnerljung (1996) redogör för forskning kring föräldrar som får sina barn placerade och hänvisar till forskning om riskfaktorer. Riskfaktorer som kan nämnas är mammans socioekonomiska tillhörighet, eller om någon av föräldrarna har blivit dömda för något brott. Då det gäller familjer och anledningar till placering menar Vinnerljung (1996) att det är svårt att ge någon detaljerad redogörelse för vilka olika anledningar till placering som finns, men att det finns en generell indelning. En anledning kan vara missbruksproblematik i familjen, ett exempel anger att en tredjedel till en fjärdedel av de placerade barnen kom från en bakgrund med missbrukande föräldrar. En annan anledning är att föräldrar är *olämpliga* eller *oförmögna* av olika slag, i den benämningen ingår förståndshandikappade föräldrar. Ytterligare anledningar är psykisk sjukdom hos föräldrarna eller att barnen är övergivna eller utstötta. Dessutom finns det mindre grupper av placerade barn som varit utsatta för misshandel eller sexuella övergrepp. Att bli placerad på grund av eget beteende förekommer enbart i enstaka fall. Hur myndigheterna ser på föräldern har också en påverkan på barnets framtid, om de bedömer att föräldern samarbetar är risken mindre att barnet placeras (Vinnerljung 1996).

Den typiska bilden av familjehem är ett par från arbetarklassen, eller lägre medelklass, boende på landsbygden som har en tydlig rollfördelning mellan kvinna och man. Skilsmässor är ovanliga bland familjer som har fosterbarn (Höjer 2001). Föreställningen om att barn från lägre klasser placeras i medelklasshem eller till och med i hem från högsta skiktet stämmer således inte. Tvärtom har de biologiska föräldrarna och familjehemsföräldrarna ofta mycket gemensamt (Vinnerljung 1996). Familjehemsföräldrar beskrivs också ha ett *överskott* av resurser, eller i alla fall att man ska rekrytera familjer där det finns ett tydligt överskott av tid, energi, människointresse och känslomässig tillhörighet (Höjer 2001).

Höjer och Nordenfors (2006) redovisar i sin studie att de allra flesta barn i deras undersökning hade ett positivt förhållningssätt till sina fostersyskon och föräldrarnas beslut att bli familjehem. Det fanns dock negativa aspekter av syskonskapet, de negativa upplevelserna bestod i hög grad av beteendet som syskonet uppvisade. Fosterbarnen kunde vara aggressiva, ta mycket plats eller förstöra syskonets leksaker. Vissa av de intervjuade sa dock, trots det konfliktfyllda förhållandet, att de hade en god relation med sitt fostersyskon. Vissa barn har i början av placeringen inte tålt någon form av konkurrens från andra syskon, de har haft svårt att förhålla sig till regler och haft helt andra referensramar än sina syskon (Höjer & Nordenfors 2006). Barn i nära åldrar kan bli konkurrenter, dels på grund av att de har liknande behov men också för att de i stor utsträckning rör sig i samma kretsar. Om åldersskillnaden är mer än två år mellan fostersyskonet och det biologiska barnet blir konflikterna färre (Höjer & Nordenfors 2006).

Fosterföräldrar har ofta en mer positiv uppfattning om relationen mellan de egna barnen och det placerade barnet än vad barnen själva har (Höjer 2001). Barnen i familjehemmet känner sig dessutom ofta tveksamma till att kritisera sitt fostersyskon och att uttrycka sin frustration gentemot det, eftersom det kommer från en trasslig familj och haft det så svårt (Höjer & Nordenfors 2006). Enligt dem (ibid.) kan dock vuxna bidra till att skapa en god relation syskonen emellan, till exempel genom att ge utförlig information om barnet som ska placeras innan och tillfråga de biologiska barnen om hur de känner inför att bli ett familjehem.

Sammanbrott

Termen *sammanbrott* är en direkt översättning från engelskans *breakdown* som används för att beskriva ett oplanerat avbrott av placering i familjehem (Socialstyrelsen 1995). Ett sammanbrott kan inträffa när fosterhemmet avbryter vården, när barnet eller tonåringen rymmer eller avbryter vården samt om socialtjänsten avbryter vården (på grund av till exempel missnöje med familjehemmet). För att dessa ska definieras som sammanbrott ska de vara i strid med socialtjänstens ursprungliga planering (Vinnerljung et al. 2001).

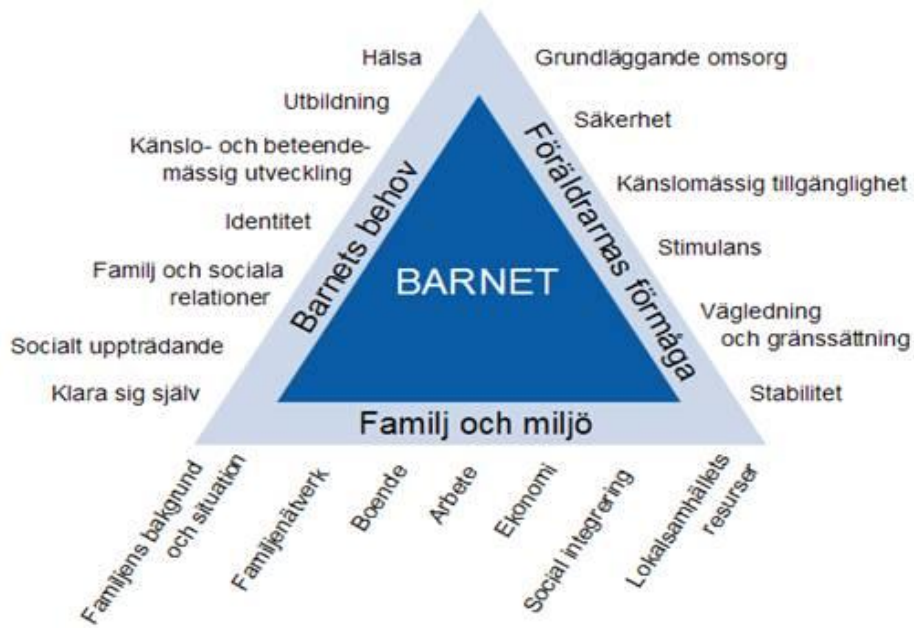
Enligt Vinnerljung et al. (2001) bryter 41% av familjehemsplaceringarna av tonåringar samman. Socialstyrelsen (1995) redogör för olika undersökningar av frekvensen av sammanbrott och menar att resultaten och undersökningsmetoderna skiljer så pass mycket åt

att det blir svårt att dra några direkta slutsatser. Däremot kan man se att flera internationella studier pekar på att nästan hälften av alla placeringar bryter samman och att svenska studier visar att sammanbrott är mer förekommande vid placering av äldre barn, något som också gäller internationella studier som visar att barn som placeras innan två års ålder löper minst risk att var med om sammanbrott i placeringen (Socialstyrelsen 1995).

Förutom sambandet mellan ålder och sammanbrott visar tidigare forskning också på andra faktorer som ökar risken för sammanbrott. Beteendeproblem hos barnet är den andra faktorn som har störst betydelse vid sammanbrott enligt tidigare forskning. Faktorer som socialarbetarna kan påverka är att inte ha för många handläggare i ärendet, att utbilda fosterfamiljerna samt att ha regelbundet kontakt med familjehemmet. Något som också visat sig minska risken för sammanbrott är en bra introduktion av familjehemmet till barnet vid placering (Vinnerljung et al. 2001).

BBIC – Barns Behov i Centrum

BBIC är ett system för utredning, planering och uppföljning inom social barnavård för barn och ungdomar mellan noll och tjugo år. Syftet med systemet är att stärka barns ställning, delaktigheten hos barn och deras familjer och främja ett samarbete mellan barnet och nätverket runt omkring. Man vill också skapa systematik och struktur i dokumentationen så att insatser enklare kan följas upp samt att bidra till en större rättssäkerhet för klienten (Dahlberg & Forsell 2006). Barn ska bli utredda på samma sätt oavsett vilken kommun de kommer ifrån och denna enhetlighet ska bidra till en större rättsäkerhet för barnet. Socialstyrelsen ansvarar för innehållet och ger också ut licenser till det. Enligt en FoU-rapport har 277 kommuner tecknat licensavtal med Socialstyrelsen i maj 2010 (Wolf Sandahl 2010).

BBIC bygger på nio grundprinciper vilka talar om hur arbetet ska bedrivas och att allt utrednings- och uppföljningsarbete ska vila på vetenskap och beprövad forskning. De teoretiska utgångspunkterna för BBIC är anknytningsteori, utvecklingsekologisk teori, teorier om risk- och skyddsfaktorer samt teorier om kritiska perioder i barns utveckling. Det tillkommer också teorier om familjestilar, familjers funktion och föräldrars omsorgsförmåga (Dahlberg & Forsell 2006).

Dahlberg och Forsell (2006) beskriver BBIC som ett hus, där alla delar har olika funktioner. Husets grund består av forskning. Engelsk forskning pekade på att uppföljandet av vården av placerade barn inte fungerade tillräckligt bra och senare att socialsekreterarna lade mer fokus på föräldrars problematik än hur den skulle kunna påverka barnet. Det ledde till att en modell för barnavårdsutredningar och uppföljning av barn och unga utvecklades, LACS (Looking After Children System). När systemet kom till Sverige kompletterades den med svensk forskning och praxis. Modellen är uppbyggd kring barns behov, föräldrars förmåga och familj- och miljöfaktorer vilket illustreras i en triangel, som får utgöra husets tak. Triangelns vänstra sida utgörs av barnets behov, vilka består av rubrikerna *hälsa, utbildning, känslomässig och beteendemässig utveckling, identitet, familj och sociala relationer, socialt uppträdande* samt *klara sig själv*. Triangelns högra sida består av föräldrarnas förmåga uppdelat på rubrikerna *grundläggande omsorg, säkerhet, känslomässig tillgänglighet, stimulans, vägledning och*

gränssättning samt *stabilitet*. Basen i triangeln utgörs av *familj och miljö*. Här finns rubrikerna *familjens bakgrund och situation, familjenätverk, boende, arbete, ekonomi, social integrering* och *lokalsamhällets resurser*. I mitten av triangeln sätts barnet. Grundtanken med triangeln är att alla faktorer i ett barns liv samspelar och att detta bör belysas i utredningen. Sidan med *barnets behov* sätts mot *föräldrarnas förmåga* för att se om barnets behov kan tillgodoses och här är det viktigt att lyfta fram både styrkor och svagheter för att kunna få ett allsidigt utredningsmaterial. Basen i triangeln, *familj och miljö*, är familjens fundamentala förutsättningar relaterat till omvärlden, vilket också kopplas till de två andra sidorna. Mellan taket och grunden finns husets rum och här hittar man de formulär, möten och rutiner som behövs i utredningsarbetet. Att familjehemsplacera ett barn är en omfattande förändring för barnet. Socialtjänstens uppgift är här att matcha familjehemmet med barnets behov och att stödja och följa barnet, den biologiska familjen och familjehemmet (Dahlberg & Forsell 2006).

Utredning och utbildning av familjehem

Innan ett barn placeras ska familjehemmet utredas av kommunen. Nedan beskrivs två metoder som ofta används i samband med rekrytering och utbildning av familjehem.

Kälvestensmetoden

Kälvestensmetoden bygger främst på halvstrukturerade djupintervjuer med blivande familjehem. Metoden har arbetats fram av Anna-Lisa Kälvesten och Graziella Meldahl. Intervjuerna utgår från boken *Familjepsykologi* från 1982, vars material är hämtat från studien *217 stockholmsfamiljer* av Kälvesten och Meldahl (1972) där de under 50-talet samlat in empirin till sina undersökningar. Metoden är grundad i psykodynamisk teori. Intervjuerna består av ett formulär med halvstrukturerade frågor och görs med familjehemsföräldrarna var och en för sig (Kälvesten & Meldahl 1982). Med dessa intervjuer vill man få utförlig information om de blivande föräldrarnas historia och deras förebilder i föräldraskapet samt om rollfördelning, samspel och kommunikationssätt i familjen (Riksdagens revisorer 2001/02:16). Intervjun innehåller två delar där den första behandlar bakgrund och den andra tar upp frågor om den nuvarande situationen och relationer man har omkring sig. Detta grundar sig på en teori om 3-generationssamband som kan förklaras med att det som händer i personens nutida familj har sina rötter i känslö- och handlingsmodeller som lärts in i uppväxthemet. Antingen gör man som föräldrarna gjort eller så gör man precis tvärtom.

Genom att sätta sig in i de två övre generationerna kan man förstå hur barnens, den tredje generationen, situation ser ut (Kälvesten & Meldahl, 1982). När intervjuerna är gjorda ska svaren tolkas av en utomstående psykolog men detta kan också göras av familjehemssekreterare. Metoden har kritiserats för att den är föråldrad, sätter för stort fokus på individens historia och att viktiga frågeområden saknas (Enell, Hultman & Jergeby 2009). Kälvestensmetoden har aldrig utvärderats och det finns ingen forskning på vilka egenskaper hos familjehem som ger bra resultat i vården (Vinnerljung 1996).

PRIDE

PRIDE (Parents Resources for Information Development Education, föräldrars resurser för information, utveckling, utbildning) är en amerikansk metod som innehåller ett utbildningsprogram för blivande familjehemsföräldrar där man i samband med utbildningen gör en utredning (Schjelderup, Omre & Marthinsen 2005). Familjehemsföräldrarna träffas i grupp vid tio tillfällen, tillfällena behandlar olika teman vilka täcker de olika kompetensområdena. Till sin hjälp använder sig ledarna av manualer och en handbok. Rollspel är en väsentlig del i utbildningen där man försöker sätta sig in i hur det är att fungera som ett familjehem. Samtidigt som utbildningen hålls görs hembesök av ledarna. Efter avslutad utbildning tar familjen och PRIDE-ledarna ett gemensamt beslut om familjens kompetens och intresse för att bli familjehem väger upp med utbildningens målsättning, vilken är att göra familjen redo för att ta emot barn. Det är sedan socialtjänsten som gör det slutliga omdömet (Enell et al. 2009).

Relevant teori

Praxisbegreppet

Begreppet praxis rymmer flera aspekter av *praktiskt handlande*. Yrkesmässig praxis utmärks av det övergripande mål som finns för yrkesgruppen. Det praktiska handlandet i socialt arbete kan till exempel syfta till att *förebygga, avhjälpa och minska sociala problem och förbättra klienternas livssituation* (Thomassen 2007, s. 21).

Thomassen (2007) fortsätter sedan med en kunskapsteoretisk syn på begreppet praxis och menar att det inte finns någon direkt koppling från teori till praktik. Det finns ingen teori som säger precis hur du ska göra vid varje ny situation. Teorier måste kombineras med praxis och ju längre erfarenhet du har desto mer säker blir du inför nya situationer (Thomassen 2007).

De handlingsval man gör i sitt yrke förutsätter bedömningar och överväganden, som i sin tur skapas genom erfarenhet och övning. Denna bedömning kräver en viss teoretisk kunskap, men också en stor erfarenhet. Bedömningsförmågan syftar till hur man begrundar de olika alternativ till handlande vi tänker igenom innan vi utför en enskild handling. En *god praxis* kännetecknas av handlingar som präglas av det övergripande målet. De yrkesetiska riktlinjer som finns formulerade hjälper till att skapa en god praxis och bidrar till att definiera yrkesgrupperna då riktlinjerna är samma för alla (Thomassen 2007).

Reflekterande praktiker

Där det diskuteras och skrivs om kopplingen mellan teori och praktik är Donald Schön ett namn som ofta omnämns. Hans två böcker ”The Reflective Practitioner” (1983) och ”Educating the Reflective Practitioner” (1987) har varit mycket inflytelserika inom ämnet. Gould & Taylor (1996) menar att Schön hämtat sin inspiration till teorin genom sina kvalitativa fallstudier från områden som management, klinisk psykologi och från arkitektur- och ingenjörsyrkena. Något som också har påverkat det sociala arbetet.

Till skillnad från en vanlig uppfattning om kopplingen mellan teori och praktik, vilken är att teori appliceras på praktiken på ett deduktivt sätt, menar Schön att vår kunskap kan vara omedveten och inte alltid möjlig att uttala eller förklara. Den visar sig istället i erfarenheter och kunnande i yrket (Gould & Taylor 1996).

När man är i situationer man väl känner till och utför handlingar man kan sedan innan behöver man inte reflektera särskilt mycket över vad man gör. Man använder sig av det som Schön kallar *knowing-in-action*. Det betyder att man vet hur man ska handla i en situation utan att man funderar på det eller ens tänker på att man utför handlingen. Till exempel när man får en boll kastad mot sig och man fångar den med händerna, när man väjer med cykeln för att undvika att falla eller när man kan se resultatet av ett mattetal utan att behöva räkna ut det. *Reflection-on-action* är när man innan eller efter en handling tänker på hur och vad man ska göra eller gjorde, vilka element som ens *knowing-in-action* innehåller. Man kopplar teorin till det man tidigare lärt sig. *Reflection-in-action* använder man sig av när man hamnat i en situation där ens tänkta handlingsstrategier inte fungerar och man måste tänka om, här och nu, för att hitta en ny lösning på problemet. Man reflekterar över det sitt professionella handlande samtidigt som man handlar (Schön 1987).

Egidius (2003) beskriver Schöns *reflekterande praktiker* som personer som behärskar konsten att reflektera i sitt handlande på det här sättet. Han skriver vidare att fungerande kunskap enligt Schön är levande och personlig och som professionell bör man därför skaffa sig en personlig stil när det gäller problemformulering, vilka fakta man lägger vikt vid och att *"tillämpa sina personliga teorier om vilka samband som gäller mellan de företeelser som är i fokus i problemställningen"* (Egidius 2003, s. 126). Hur en praktikers *reflection-in-action* i en situation ser ut beror alltså på hur man individuellt utvecklat sin förmåga i dessa avseenden och kan variera i kreativitet. I en helt ny situation söker en reflekterande praktiker efter något som känns begripligt, vanligtvis genom att jämföra den nya situationen med något man tidigare varit med om. En kreativ praktiker kanske kan hitta en lösning på ett problem i ett helt annat område som man har erfarenhet inom (Egidius 2003).

Yrkesmässig praxis är ingen problemlösningsprocess där du står inför ett klart definierat problem vid varje tillfälle. Inte heller har man en lösning på problemet eller några manualer eller instrument att lösa problemet med. Kunnig praxis utmärks istället av flexibiliteten att kunna bedöma situationerna när de uppstår och finna en lämplig lösning utefter den bedömningen (Thomassen 2007).

Tyst kunskap

Tyst kunskap är ett begrepp som satts på kartan av Michael Polanyi (se tex *the tacit dimension* 1966). Vi vet mycket mer än vi kan sätta ord på. Till exempel färdigheter som att kunna cykla eller simma. Man vet hur man gör men det är svårt att sätta ord på de olika delarna i handlingen. Tyst kunskap finns också i hur man uppfattar och förstår en situation. Ett vårdbiträde kanske märker att någonting är fel med en patient men kan inte förklara i ord på vilket sätt situationen har förändrats. Man baserar det snarare på ett helhetsintryck än på enskilda detaljer. Man kan säga att tyst kunskap då är kunskap som internaliserats och integrerats och blivit *personlig kunskap*. Den personliga kunskapen används som ett redskap och blir som en förlängd del av en själv. Detta kan illustreras som en blind person använder sin käpp, inte som ett föremål han håller i handen, utan som en förlängning av sig själv för att kunna orientera sig. På samma sätt används tyst kunskap som är verksam i praxis. Det är inte en särskild form av kunskap, utan något som i varierande grad är med i all kunskap som används. Helt enkelt kunskaper som man inte längre är medveten om att man har, eller en

gång har skaffat sig, men som ändå bidrar till ens praktiska handlande och kompetens (Thomassen 2007).

Det gemensamma med de här begreppen är att de beskriver hur professionella tar till sig kunskap på olika sätt, genom att reflektera, utöva eller att integrera det i sig själv. Det är ofta omedvetet men sker ändå under hela ens yrkesverksamma liv. Man studerar teorier, praktiserar, reflekterar och diskuterar och skapar på så sätt ny kunskap.

Metod

Val av metod

Då vi främst vill undersöka hur en matchning av barn och familjehem går till samt vilka metoder och instrument som används har vi valt en kvalitativ ansats med intervjuer som insamlingsmetod. Den kvalitativa forskningsmetoden präglas av en närhet till objektet man ska studera, om man ska kunna förstå situationen som ens studieobjekt befinner sig i måste man komma dem inpå livet (Holme & Solvang 1991). I studien har vi tillämpat ett fenomenologiskt förhållningssätt. Kvale (2009) beskriver termen som *”ett intresse att förstå sociala fenomen utifrån aktörernas egna perspektiv och beskriva världen som den upplevs av dem enligt antagandet att den relevanta verkligheten är vad människor uppfattar att den är”* (s. 42). Man försöker få en så exakt beskrivning av vad intervjupersonen känner, upplever och hur hon handlar och ställer sig frågan varför det förhåller sig så (Kvale 2009). Ett sådant förhållningssätt tycker vi är lämpligt till vårt syfte.

För att få information om tillvägagångssätt vid matchning av familjehem och barn hade vi kanske kunnat få material på något annat sätt än att intervjua, till exempel genom att gå igenom skriftligt material. Men eftersom vi också var intresserade av deras tankar kring tillvägagångssättet samt metoderna som användes valde vi att intervjua. Risken att tillvägagångssättet skilde sig mycket från kontor till kontor gjorde också att intervjuer blev en bättre insamlingsmetod, dessutom var det inte säkert att alla kontor redogjort skriftligt för förfarandet vid matchning.

Larsson, Lilja, och Mannheimer (red. 2005) anger öppna intervjuer som en av huvudtyperna för kvalitativa datainsamlingsmetoder. Vi är intresserade av informanternas egna tankar och tillvägagångssätt i den så kallade matchningsprocessen och för att fånga dessa har vi valt att

intervjua. De öppna intervjuerna används då man bland annat vill fånga personers attityder eller kunskaper. Vi har använt oss av en *standardiserad intervjuguide med öppna frågor* (se bilaga 1). Larsson et al. (2005) beskriver intervjustrategin som intervjuer där frågorna är desamma för vem man än frågar, men att frågorna är öppna. I den standardiserade intervjuguiden bör frågorna dock ställas i samma ordning och i det avseendet har vi valt att inspireras mer av den *allmänna intervjuguiden* där detta inte är av lika stor vikt (Larsson et al. 2005). Vi anser att det är viktigare att röra vid ett ämne då det dyker upp hos informanten istället för att hålla oss till en mall.

Innan man börjar utforma sin intervjuguide bör man sätta sig in i relevant tidigare forskning (Larsson et al. 2005). Vi fann ingen tidigare forskning om matchning av familjehem och barn, men desto mer om familjehem. Larsson et al. (2005) menar att när man utgår ifrån en eller flera teorier och konstruerar frågor som är relevanta utifrån det teoretiska perspektivet arbetar man på ett deduktivt sätt. Vi läste lagarna, om sammanbrott samt de olika utredningsmetoderna. Vi läste om de olika områdena kring familjehem och utformade frågorna så att de alla skulle behandla matchning i kombination med andra områden inom familjehem. För att undersöka begreppet matchning så noggrant som möjligt frågade vi om olika aspekter som kunde tänkas påverka matchningsprocessen.

Genomförande av intervjuerna och transkribering

Vi intervjuade fyra informanter var. Vi valde att dela upp intervjuerna mellan oss eftersom våra informanternas lediga tider ofta krockade och gjorde det svårt för oss att båda närvara. Hur detta kan ha påverkat reliabiliteten diskuteras senare i uppsatsen. Intervjuerna varade i 50-80 minuter och hölls på våra informanternas kontor, där vi kunde prata ostört.

För att fånga så detaljerade resonemang som möjligt har vi spelat in varje intervju. I intervjusituationen blir det nödvändigt att förklara användandet av inspelningsverktyget, att det bara är vi som kommer att lyssna på inspelningen och så vidare (Kvale 2009). Ingen av våra respondenter uttryckte tveksamhet gällande inspelningen. Vi använde oss båda av våra mobiltelefoner när vi spelade in. Vi provade telefonerna på varandra för att undersöka ljudkvalitet och inspelningslängd innan vi utförde någon intervju. Då vi använde oss av oss av telefonerna var det extra nödvändigt att förklara hur användandet skulle gå till. Vi sa till våra

informanter att vi stängt av alla andra funktioner under intervjun och att ingen skulle kunna ringa och störa under tiden.

Larsson et al. (2005) understryker vikten av att använda bandspelare vid kvalitativa intervjuer då det underlättar direkta citat från informanten. Dessutom har undersökaren ett bra material att utgå ifrån vid analysen. Vid citat är det rekommenderat att skriva så att läsaren förstår innebörden samtidigt som det har ett någorlunda naturligt flöde (Kvale 2009).

Efter intervjuerna transkriberade vi intervjumaterialet för att senare tolka texten. Kvale (2009) benämner utskriften av intervjun som det 4:e steget i en intervjuundersökning och redogör vidare för svårigheterna i reliabiliteten och validiteten i utskrivna intervjuer. En utskrift är i allra högsta grad en tolkning av vad intervjupersonen sagt. En helt objektiv utskrift är en omöjlighet men för att komma så nära som möjligt krävs det att man skriver ut varje paus och varje litet ord emellan ord och meningar. Kvale (2009) menar dock att man också måste se till vad som är syftet med undersökningen och skriva ut det man ämnar att analysera. Vi transkriberade intervjuerna så ordagrant som möjligt, i talspråk dyker ofta ord som *liksom* och *så* upp, och vi ansåg att det var nödvändigt att ta bort en del sådana ord, allt för att underlätta för oss själva, men också för läsaren vid eventuella citat. Där vi haft svårt att höra vad intervjupersonen sagt har vi angett detta och inte gissat oss fram till vad de skulle kunna mena.

Vinjetten

Vi har valt oss att använda oss av en så kallad vinjett när vi intervjuat våra respondenter (se bilaga 2). Informanterna fick vinjetten mailad till sig några dagar innan intervjun och de som inte läst den fick tid att göra det innan intervjun sattes igång.

Vinjetten är en fabricerad historia som rör ett barn i behov av placering. Syftet med vår vinjett är att få så konkreta redogörelser som möjligt för hur matchningen går till. Dessutom att undanröja svar som ”det beror helt på situationen”. Vi anser att det underlättar för de intervjuade om de har en berättelse att förhålla sig till när de beskriver matchningsprocessen. Har man en vinjett som beskriver samma situation till alla de intervjuade blir det också lättare att jämföra eller likställa de olika svaren. Människor ställs dagligen inför valsituationer, där de direkt eller indirekt måste sätta ett värde på handlingar, objekt, andra människor och så vidare. Vinjettmetoden går ut på att blottlägga principiella orsaker till sådana val och värderingar.

(Jergeby 1999).

Ulla Jergeby redogör i sin rapport “Att bedöma en social situation” (1999) för tillämpning av den så kallade vinjettmetoden. Hon menar att syftet med att använda vinjetter är att studera och analysera människors val och bedömningar av hypotetiska situationer som konstruerats för att vara verklighetstroga som möjligt. Riktlinjerna för hur en vinjett ska utformas är att den ska vara lätt att förstå, den ska vara logisk och trovärdig samt att den ska vara någorlunda kortfattad och inte ha för mycket information. Detta för att informanterna inte ska riskera att tappa tråden (Jergeby 1999).

Jergeby (1999) rekommenderar öppna frågor eller frågor med öppna svarsalternativ när man har en kvalitativ studie med en explorativ frågeställning. Vi vill undersöka hur familjehemssekreterarna beskriver matchningsprocessen, på det sättet är studien explorativ. Vi använder oss, som tidigare nämnts, av en allmän intervjuguide som vi inte ämnat följa slaviskt utan mer för att försäkra oss om att vi får svar på det vi vill veta. Frågorna kan alla kopplas till vinjetten men också ge svar på allmänna förhållningssätt gällande matchning av familjehem och barn.

Första steget vid utformningen av en vinjett är valet av dimensioner eller variabler: Vilka uppgifter är viktiga att få med i beskrivningen och vilka variabler vill vi sätta i relation till varandra? Andra steget är att välja vilka värdenivåer på variablerna som är relevanta för det specifika syftet. Ett av målen är att få fram kausala samband, det vill säga visa att vissa variabler har avgörande betydelse för hur människor bedömer situationer (Jergeby 1999). I vår vinjett valde vi att beskriva ett 5-årigt barn. Barnets moder är oförmögen att ta hand om sitt barn, det finns inget nätverk och socialsekreteraren i vinjetten anser att barnet är i behov av placering. Variablerna är alltså barnet och dess situation, moderns situation samt bristen på nätverk. En värdenivå är till exempel barnets ålder. Vi valde dessa dimensioner i vinjetten för att visa varför barnet är i behov av placering och att situationen ej kan lösas på något annat sätt än just placering. Finns det ett omfattande nätverk kring barnet åsidosätts vår frågeställning om matchning då nätverket prioriteras som alternativ för placering. Barnets ålder fungerar som avgränsare då placeringar av yngre barn och placeringar av tonåringar skiljer sig i flera avseenden. Förskolans och socialsekreterarens åsikter är formulerade för att understryka vikten av placering ytterligare.

Validitet och reliabilitet

Validitet innebär att man verkligen har undersökt det man ämnat undersöka. Reliabilitet betyder att mätningarna är korrekt gjorda. Om en studie har hög reliabilitet ska flera forskare som använder samma metod kunna komma fram till samma resultat (Thurén 2007). Faktorer som äventyrar validiteten och reliabiliteten är exempelvis ledande eller luddigt ställda frågor, om informanten ändrar sina svar under intervjuandets gång eller om informanten ger olika svar till olika intervjuare.

Vi gjorde en provintervju på en person som vi är bekanta med och som har erfarenhet av socialt arbete. Detta för att få en uppfattning om hur informanterna kan tänkas svara och om frågorna var bra utformade. De frågor som visade sig vara oklara formulerades om innan de riktiga intervjuerna. Vi ändrade också vissa detaljer i vinjetten, då vi märkte att det fokuserades på fel saker.

Forskaren påverkar sitt material på flera sätt. Vid personliga intervjuer påverkar ens egen närvaro och sinnestämning den intervjuade, den så kallade *intervjuareffekten*. Om intervjuareffekten är påtaglig kan det påverka validiteten, den intervjuade kan till exempel tolka ansiktsuttryck och försöka svara så som den tror att intervjuaren vill att den ska svara (Svenning 2003).

Kvale (2009) menar att en för stark tonvikt på reliabiliteten kan hämma kreativitet och variation och att det kan bli mer resultat om man får använda sin egen intervjustil. Vi har som tidigare nämnt valt att dela upp intervjuerna emellan oss, då det inte var möjligt för oss båda att närvara vid alla intervjuer. Vi har genomfört intervjuerna och använt intervjuguiden på samma sätt, gjort plats för följdfrågor och bett om förtydliganden där det behövts. Att vi är två olika personer kan dock inte frångås och intervjuerna färgas av oss själva på olika sätt. Även om detta kan ha påverkat reliabiliteten har vi inte sett att resultaten har skiljt sig åt mer mellan våra respondentsgrupper än vad det gjort inom dem. Vi kan inte se att skillnader i svar eller utsagor påverkats av intervjuaren.

Urval

Svenning (2003) menar att urvalet när det gäller kvalitativa studier ej behöver vara slumpmässigt valt, utan är alltid selektivt utvalda. Vi har intervjuat åtta familjehemssekreterare som arbetar med matchning av familjehem och barn. Från en stadsdel

i Göteborg har vi intervjuat tre familjehemssekreterare, från en annan stadsdel har två deltagit. Från ytterligare två stadsdelar har en familjehemssekreterare från vardera deltagit och en av respondenterna arbetar i en annan kommun än Göteborg. Alla medverkande är kvinnor. Den informant som har minst erfarenhet inom familjehem har arbetat i 2,5 år och den som har längst erfarenhet har jobbat i 40 år. Alla hade dessutom erfarenhet av annat socialt arbete innan de började jobba med familjehem. Några av intervjupersonerna hade vi kännedom om sedan tidigare genom privata kontakter och genom kontakter vi fått under vår praktiktermin. Resterande intervjupersoner har vi fått tag på genom att kontakta stadsdelen. Till dem som sedan visat intresse för att delta i vår studie har vi skickat ett e-mail där vi kort beskrivit vårt syfte och även bifogat vinjetten.

Analys

Kvale (2009) menar att man istället för att använda sig av en standardiserad analysmetod kan analysera genom att först leta efter nyckelord eller teman. Att analysera kvalitativa data handlar ofta om att analysera en text eller anteckningar, texten kodas senare för att benämna begrepp eller teman (Svenning 2003). Vi har analyserat de utskrivna intervjuerna för att hitta mönster eller teman. Vi började med att läsa igenom texterna, de utskrivna intervjuerna, för att sedan titta närmare på materialet och söka mönster eller gemensamma nämnare. Till sist använde vi oss av de mönstren och de gemensamma nämnarna vi hittat i texten och delade upp intervjumaterialet i tre olika teman.

Det första temat beskriver hur våra informanter arbetar kring matchning. Det avsnittet har vi låtit vara deskriptiv då vår avsikt endast var att ta reda på hur våra informanter går till väga. Nästa tema består av en redogörelse för vilken information som behövs vid en matchning. Här har vi analyserat empirin utifrån tidigare forskning om familjehem inklusive de biologiska barnen, samt betydelsen av bakgrund och ålder. Den tredje delen som behandlar ”magkänsla” har vi analyserat utifrån begreppet praxis, tyst kunskap och Schöns teori om reflekterande praktiker.

Förförståelse

Vår förförståelse om familjehem bygger mycket på det vi har läst under vår tid på socionomprogrammet. Vi har utöver det varit på studiebesök i olika familjehemsverksamheter och bildat oss en uppfattning där. Dessutom har vi, som alla andra, påverkats av debatten och

kritiken mot familjehem som faktiskt har pågått under flera år. Man kanske skulle kunna säga att vår förförståelse präglats av kritik gentemot verksamheterna, men också av nyfikenhet för hur familjehemsverksamheterna faktiskt arbetar. Vi trodde från början att familjehemssekreterare valde familj utifrån deras egen uppfattning om hur en familj ska se ut. Att det i någon mån låg en viss godtycklighet i bedömningen av familjehemmens lämplighet. Detta kan i sin tur ställas i ljuset av diskussionen kring evidensbaserade metoder. Kritiken mot de icke-evidensbaserade metoderna består i av att bedömningar görs utan grund. Dessa två aspekter av problemet påverkade vårt val av ämne i hög grad.

Etiska överväganden

Vi har följt Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer i vår studie (se www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf). Enligt *informationskravet* informerade vi våra informanter innan intervjun sattes igång om studiens syfte och vilka villkor som gäller för deltagandet, att deltagandet är frivilligt och att man när som helst kan dra sig ur eller låta bli att svara på en fråga. *Samtyckeskravet* består av att forskaren ska ha informanternas samtycke till att delta, något som vi anser oss ha när intervjuerna påbörjades. Enligt *nyttjandekravet* får insamlade uppgifter om personer endast användas för forskningsändamål. *Konfidentialitetskravet* innebär att uppgifter om deltagarna i en undersökning skall ges största möjliga anonymitet och personuppgifterna skall förvaras så att de inte kan nås av obehöriga. Vi har behandlat alla uppgifter anonymt och vi använder oss av förkortningen för intervjuperson och en siffra (t.ex. IP1) istället för namn för att utsagorna ej ska kunna härledas till de enskilda individerna.. Att skriva ut intervjuer är också förknippat med flera etiska dilemman, bland andra konfidentialitet (Kvale 2009). Vi kommer att sträva efter att göra intervjupersonerna så anonyma som möjligt men vill även göra de enskilda socialkontoren anonyma. Att avslöja saker om sin arbetsplats kan vara känsligt och presenteras stadsdelarna eller kontoren i texten är det inte heller svårt att anta vem som gjort uttalandet. Dessutom är vi intresserad av att analysera de enskilda respondenternas resonemang, inte peka ut någon enskild individ eller verksamhet. Efter inspelningen förde vi över ljudinspelningen på datorn där ett lösenord har skyddat från obehöriga lyssnare.

Resultat och analys

Hur man arbetar kring matchning

Nedan redogörs för hur det praktiska förfarandet i matchningsprocessen ser ut bland våra informanter. Matchningsprocessen innehåller många delar, både innan och efter de tänker på vilket familjehem som ska passa ihop med ett visst barn. Vår första intervjufråga handlar om vinjetten och hur de skulle gå tillväga om de skulle matcha barnet i vinjetten med ett familjehem. De flesta inledde med att beskriva den så kallade ”dragningen” där socialsekreteraren kommer till familjehemsenheten och beskriver barnet och problematiken för familjehemssekreterarna. Vid dragningen överlämnas ansvaret för var barnet ska placeras till familjehemssekreterarna. Från och med dragningen ansvarar socialsekreteraren endast för barnet och dess föräldrar. Beskrivningen av barnet utgår ifrån den BBIC-utredning som socialsekreteraren gjort och man går igenom barnets behov utifrån de sju rubriker som finns på BBIC-triangelns vänstra sida. Här vill man ha så uttömmande svar som möjligt. Förutom informationen som framkommer i utredningen är det relevant att få vetskap om hur barnet är:

Desto mer man vet om barnet och desto mer man kan få barnet beskrivet, både utifrån de här behovsområdena men också utifrån, alltså, hur är han eller hon, hur uppfattas han, tycker man lätt om, hur är han i nya sammanhang, sådana saker. Desto mer sådana svar man får desto bättre kan man ju koppla ihop det sen med familjehem. (IP 1)

En familjehemssekreterare säger att hon utifrån vinjetten skulle kunna tänka sig att placera barnet i en jourfamilj tills hon fått mer information om mammans situation, vilken problematik hon har och hur länge hon kan tänkas vara inlagd.

jourfamiljen är väldigt duktiga på att se barnen och kan ge oss mer information än vad en socialsekreterare nånsin kan ge. (IP 5)

De flesta informanter säger att de först och främst skulle se sig om bland släktingar för att se om någon där kan vara lämplig att ta emot barnet, eftersom det är en skyldighet enligt lag att utforska närmaste nätverket först. Utifrån vinjetten nämndes det att man ville klargöra pappans situation för att se vilken roll han kan spela i barnets liv, samt höra sig för med mormor och mammans bekant. Men det ska utgå ifrån barnets behov, som IP 7 beskriver det:

...barnet har aldrig träffat sin mormor, och mamman har inte heller haft kontakt med sin mamma. Därför finns det inga skäl ur barnets synvinkel, de har ju inga starka band. Man kanske ska jobba för att de ska träffas men inte för att hon ska vara familjehem. (IP7)

Två informanter säger också att deras krav på en nätverksplacering inte är lika höga som på ett utomstående familjehem. Personligen anser de inte att släktingplaceringen är det bästa alternativet, men de prioriterar lagens riktlinjer.

Det kan vara så att vi tycker att det haltar och inte är så bra, men det får vara riktigt illa om vi ska kunna säga nej. (IP1)

Hur själva matchningen går till skiljer sig åt mellan de olika arbetsplatserna och också från fall till fall. De flesta informanter försöker ha en bank av familjehem. Då kan matchningen ske på ett särskilt matchningsmöte. Enligt en redogörelse från IP1 samlas familjehemssekreterarna och eventuellt arbetsledaren från hennes enhet och ”fräschar upp minnet” genom att gå igenom informationen om barnet som de fått av socialsekreteraren och skriver upp viktiga saker som rör barnet på en tavla. Sedan ser arbetsgruppen till de lämpliga familjehem som diskuterats fram och börjar jämföra dem. De går igenom barnets behov och ser vilka familjer som kan stötta upp mot det och på vilket sätt de är bra på det. De tittar också på de biologiska barnen i familjehemmet och ser till att det placerade barnet passar in bland dem.

Då försvinner det familjer kontinuerligt ... och så står vi där sen med en familj som vi tycker är mest matchat. Och det är då det börjar, det här med att man träffar socialsekreteraren, man träffar familjen och ja. (IP1)

En annan informant (IP5) beskriver att man i hennes arbetsgrupp använder sig av ett rutsystem som de ritar på en tavla, med barnets behov på vänstersidan och familjerna på ovansidan för att enkelt se vem som uppfyller vad.

En informant (IP7) säger att de inte har några färdigutredda familjehem på lager, utan har ett eller flera barn i åtanke när de åker på ett första hembesök hos de blivande familjehemmen. Matchningen pågår således under hela utredningsprocessen som kan ta två, tre månader. Matchningar på det här sättet görs av de flesta informanter om det faller sig så att det inte finns något familjehemmet i ”banken” som passar. Hur lång tid matchningen tar är alltså helt olika från fall till fall. Till ett barn kommer man kanske att tänka på ett lämpligt familjehem redan under dragningen medan andra barn är svårare att matcha och tar längre tid. Vissa familjehem får vänta i flera år innan det dyker upp ett passande uppdrag.

En familjehemssekreterare beskriver detaljerat om förförandet som sedan följer, innan barnet blir placerat.

det börjar med att vi tar kontakt med socialkontoret och säger att nu har vi den här och den här familjen som vi tror skulle passa Kalle [informantens exempel]. (IP6)

Syftet med att ta kontakt med socialkontoret i det här sammanhanget är att informera om de familjehem som de tycker kan passa barnet. Socialsekreteraren får i sin tur tid att fundera över om det skulle kunna passa. Om socialsekreteraren sedan anser att det skulle passa tar man kontakt med familjehemmet och beskriver ärendet och barnet. Är alla sedan överens åker familjehemssekreteraren tillsammans med socialsekreteraren hem till familjen och pratar mer tillsammans där. Nästa steg är att de biologiska föräldrarna får en chans att träffa familjehemmet och det brukar ske på en, vad familjehemssekreteraren kallar, neutral plats. Detta för att själva mötet ska vara i fokus och inte miljön, men också för att familjehemmet inte ska behöva öppna sitt hem om det inte skulle bli någon placering. Om det är en SoL-placering får den biologiska föräldern säga till om de inte tycker det passar, föräldern måste då godkänna familjehemmet. Sen beskriver familjehemssekreteraren inledningsfasen av placeringen som en inskolning på dagis. Man kan börja lite lätt med att hälsa på familjehemmet tillsammans, barnet, biologisk förälder och tjänstemän.

En viktig del av matchningen behandlar samarbetet mellan familjehemmet och de biologiska föräldrarna och detta är något som många av informanterna poängterar:

En sak som vi tittar på är om familjen [familjehemmet] kan samarbeta med de biologiska föräldrarna. För har de inte den respekten, att andra människor kan vara på andra sätt, att de har problem som gör att de inte kan ta hand om sitt barn, då funkar inte placeringen. Då får barnet aldrig tillåtelse att bo i en annan familj och då måste barnet vara lojal både mot biologisk familj och familjehem. Så man måste hitta ett samarbete dem emellan. (IP7)

Flera informanter ger exempel på att man tittar på familjehemmets förmåga att hantera de biologiska föräldrarnas problematik.

Det handlar inte bara om barnet utan om barnets föräldrar och barnets hela familjebild (IP2).

Samma familjehemssekreterare uttrycker att hon utifrån informationen i vinjetten, där mamman är psykisk sjuk:

skulle kunna välja ett familjehem där någon arbetat inom psykiatrin, så att man vet hur en person som lider av psykisk ohälsa kan vara. (IP2)

Detta gör man för att för att de biologiska föräldrarna ska acceptera familjehemmet, oavsett om placeringen är frivillig eller görs med tvång. IP1 pratar om betydelsen av samarbete för barnet:

Barnet ser att de vuxna är överrens, ser att de vuxna samarbetar och då ger det ju en extra trygghet för barnet. På sikt kan man kanske förhindra eller förminska bekymren kring lojalitetskonflikter /.../ Känner barnet att de har mammas eller pappas godkännande att bo i den här familjen, så kan det ju på ett helt annat sätt bli trygg.. (IP1)

På frågan om vad som bidrar till en gynnsam placering blir svaret från en informant:

Samarbete, samarbete, samarbete, skulle jag vilja säga. Mellan alla. Det är jätteviktigt att vi samarbetar. (IP6)

Detta är något som alla verkar hålla med om. Dels ska familjehemssekreteraren och socialsekreteraren samarbeta och dra åt samma håll och dels ska kommunikationen mellan familjehemssekreteraren och familjehemmet vara öppen och förtroendefull.

Det finns inga restriktioner i lag eller rekommendationer från socialstyrelsen som anger hur man ska göra en matchning, utan familjehemssekreterarna har själva kommit fram till hur de gör i den processen. Det verkar inte heller som om någon av våra informanter tillämpar någon specifik metod för just matchningen, mer än att man försöker BBIC-anpassa familjehemsarbetet, och i de olika stegen se till BBIC-triangelns olika sidor. Det som familjehemssekreterarna gör när de vill hitta rätt familj till rätt barn är att diskutera med varandra och att hela tiden reflektera över förfarandet.

Sammanfattning

Vi har fått fram att de olika arbetsplatserna har arbetat fram olika sätt att genomföra matchningen på. Rent kronologiskt kan matchningsförfarandet skilja sig åt men det finns

många likheter i hur man använder sig själv som redskap i arbetet. Utifrån de redogörelser vi fått kan vi konstatera att en matchning kortfattat kan gå till ungefär på följande sätt:

Matchningsprocessen börjar vid dragningen, då socialsekreteraren berättar om barnet och dess situation. Därefter bör det undersökas om det finns någon i barnets nätverk som kan tänkas vara lämplig att ta hand om barnet. Är fallet inte så börjar man titta bland de familjer man redan har utrett. Man jämför dessa familjer och ser vilka som bäst kan stå upp för barnets behov och kan på så sätt ”stryka” ett efter ett tills man har en familj kvar. Har man inget utrett familjehem som är passande för barnet i fråga behöver man se sig om efter fler familjehem. Då kanske man har barnet och dess behov i åtanke redan under det första hembesöket hos familjen. Vid matchningen tittar man inte enbart på att barnet och familjehemmet ska passa ihop utan även att barnets biologiska familj, om det är möjligt, kan acceptera familjehemmet och att dessa parter matchar varandra och kan upprätthålla ett samarbete för barnets skull. Hur man än matchar verkar det vara gemensamt för alla informanter att det är ett viktigt element och något som man noggrant diskuterar igenom tillsammans i arbetsgruppen.

I nästa del redogörs för vilken information familjehemssekreterarna behöver för att kunna göra matchningen.

Faktorer som möjliggör bedömning

Fakta utifrån BBIC:s kriterier

Informationen familjehemssekreterarna får om barnet kommer, enligt dem, främst från socialsekreteraren, men också mycket från utredningen som gjorts enligt BBIC-modellen. Samtliga familjehemssekreterare uppger att deras kommun använder sig av den modellen vid barnavårdsutredningar. Många menar också att de försöker anpassa sin matchning utifrån BBIC-triangeln. Istället för att benämna högersidan som *föräldrarnas resurser* tittar man på hur *familjehemmets resurser* ser ut. Två av de intervjuade benämner detta som att matcha barnets behov med familjehemmets resurser. En annan benämner det som att matcha barnets behov och familjehemmets styrkor. Samma person menar att familjehemmen har basen från BBIC-triangeln

För det här [basen] har ju alla familjehem, de bor ju bra och de har stabil ekonomi och de har socialt umgänge. Det här brukar vara plus på alla familjehem så. (IP6)

Två av informanterna beskriver den initiala informationen som ”kalla fakta”, det vill säga familjehemmets sammansättning, ålder på familjemedlemmar i familjehemmet samt på barnet som ska placeras. Till ”kalla fakta” hör också hur de bor och var de bor. Enligt familjehemssekreterarna är det oftast socialsekreteraren som har en uppfattning eller åsikt om hur långt ifrån biologiska nätverket familjehemmet ska bo. Detta beror på hur mycket barnet ska ha kontakt med sitt biologiska nätverk och hur det umgänget ska se ut.

En av de viktiga faktorerna inom ”kalla fakta” är åldern. Barnet i vinjetten är 5 år och utifrån det exemplet har många sagt att de matchar barnets ålder med familjehemsföräldrarnas. Familjehemsföräldrarna ska helst kunna vara barnets biologiska föräldrar och det ska helst inte skilja mer än 40 år mellan det placerade barnet och familjehemsföräldrarna. En uttrycker det som att man *måste hålla hela vägen*, man kan aldrig veta från början om det kommer att bli en uppväxtplacering, men om det blir det måste de orka. Informanten menar att många familjehem idag är över femtio och om hon skulle titta på ett familjehem åt barnet i vinjetten skulle hon sålla ut de som är för gamla.

Jag tänker att ta hand om en femåring det orkar nästan vem som helst. Men om tio år, när hon är femton, de ska orka med att hon är kvar om tio år. Så det tänker jag redan nu, när vi göra matchningen, när hon är fem. Så de som är sextio som vill bli familjehem, jag säger att de egentligen är för gamla. För då är de sjuttio när hon är femton om den [placeringen] blir så lång ... Så man måste hålla hela vägen. (IP5)

Många nämner också eventuella allergier som en viktig faktor att ta reda på för att matcha. De flesta av familjehemmen har nämligen djur:

... så att man inte sitter och kommer ganska långt i sin planering och sen får reda på detta. (IP3)

Flera uttrycker att de också tittar på andra aspekter av barnets hälsa, till exempel någon neuropsykiatrisk diagnos. Om ett familjehem har erfarenhet av detta tidigare, antingen som familjehemsförälder eller biologisk förälder är det något som kan bli av stor vikt för matchningen. För att förhindra sammanbrott hos yngre barn matchas barnet med en familj som faktiskt mår med deras problematik.

Men sammanbrott sker oftast i tonåren, med yngre barn är det ofta i samband med svåra neuropsykiatriska diagnoser eller problematik. Det blir väldigt svårt för familjerna att orka med, det kräver mycket mer. (IP2)

Om de sedan arbetar med barn, inom skolan eller vården, är det också något som kan väga in vid matchningen. Några informanter menar också att om barnet har stora behov bör någon av familjehemsföräldrarna kunna ta ledigt från jobbet en period. De flesta av informanterna menar att just överskott av olika resurser är något av de viktigaste när man vill vara ett bra familjehem.

... de ska ha kraft, resurser till sig själva och sina barn. Och har de någonting över så ska det vara tillräckligt för att klara av ett familjehemsplacerat barn. Alltså är det ganska mycket. För barnet som placeras har ofta väldigt mycket bekymmer med sig. Så att man ska ha ganska mycket. Men det är det jag brukar säga att man ska ha resurser över, för att liksom, palla. (IP1)

Man kan koppla det våra informanter säger om vikten av ålder till Höjers studie (2001). Medianåldern för familjehemsmödrar är där 45 år och medianåldern för familjehemsfäder 48 år. De flesta barn i hennes studie som är placerade är mellan 6-12 år gamla. Man kan alltså tänka sig att tankarna hos dem som placerat dessa barn har varit liknande de som våra informanter uttrycker. Det vill säga att de som placerat barnen också tagit ålder i beaktande och särskilt aspekten att familjehemsföräldrarna ej bör vara mer än fyrtio år äldre än barnet som placeras. Höjer (2001) fortsätter att diskutera i studien det inte helt enkla förhållandet till fosterbarnet i egenskap av *ersättningsförälder*. Familjehemsföräldrarna i hennes studie tycker det är svårt att inte kunna fatta beslut som gäller barnet, det finns också en oro för att barnen någon gång ska återförenas med sina föräldrar. Som några av våra informanter menar, utgår de ifrån att barnen kommer att stanna i familjehemmet under hela uppväxten. Då de väljer familjehem tar de familjehemsföräldrarnas ålder i beaktande, eftersom barnet kan komma att stanna länge. Samtidigt som familjehemssekreterarna ska sträva efter att barnet ska återvända till ursprungsfamiljen görs det val där utgångspunkten är att barnen kommer att stanna en längre tid, kanske till och med hela uppväxten.

Enligt Vinnerljung (1996) återförenas 20-40 procent av barn med föräldrarna inom två år. Även om den siffran baseras på ett litet material, kan man ändå se att andelen är ganska liten. Vinnerljung (1996) menar också att socialarbetarna ofta inte tror att barnen kommer återvända till sin ursprungsfamilj, något vi kan se exempel på bland våra informanter.

Höjer (2001) menar att de familjehem som finns faktiskt har ett *överskott* av resurser och att man bör tänka på att rekrytera familjehem som har tid och energi över. Som en av informanterna säger är det barn med svår problematik som blir placerade och det krävs något utöver det vanliga. Förutom basen i BBIC-triangeln, som representerar de basala resurserna, krävs det mer för att bli ett bra familjehem. Som en av informanterna (IP6 ovan) menar har familjehemmen oftast ”plus” på resurser, har man en bra bostad och stabil ekonomi tar inte detta så mycket kraft eller tid och det blir lättare att ta hand om ett placerat barn.

De biologiska barnen

Nästan alla informanterna säger att en av de första frågorna som ställs är hur gamla familjehemmets egna barn är. Flera av informanterna anger att de inte placerar barn i familjer där familjehemmets egna barn är i samma ålder. Dessutom anser många att det bör vara minst tre års glapp i ålderskillnaden mellan syskonen. Några av familjehemssekreterarna anser att exemplet i vinjetten, det vill säga ett 5-årig barn, bör få vara yngst.

Om man ska placera en femåring bör det inte finnas yngre barn i familjen tycker jag. Dels på grund av dennes egna beteende, att placera barn i familjer där deras egna barn kan komma till skada är förödande. Därför att hur väl man än vill och hur mycket man än vill försöka, det här med att ens egna barn blir utsatta, det går inte. Jag kan tänka mig att när man ska placera en femåring bör de egna barnen vara 8 år och uppåt. Att man har ett ordentligt åldersspann till nästkommande barn. Sen ska det finnas tid och möjlighet att ta hand om det här barnet, och att en femåring faktiskt behöver vara yngst. En femåring kan inte ha ett konkurrerande syskon. (IP4)

En annan familjehemssekreterare tar ett annat exempel än det i vinjetten och säger:

Och få vara barnet i den ålder som den är. Då tittar man på att de inte ska ha mindre barn då, utan att det här barnet ska få vara minst och få den uppmärksamheten den behöver men inte kunnat få. (IP7)

En annan informant menar till och med att man ska titta på om barnet behöver vara det enda barnet för att få sina behov tillgodosedda.

Många av informanterna säger att de frågar socialsekreteraren vid första dragningen vad de tror om andra barn i familjehemmet. En av informanterna säger

Det framgår inte från en barnutredning om barnet behöver ett familjehem som ligger nära den biologiska föräldern eller om det ska bort en bit. Det framgår inte heller om barnet gynnas av att ha andra barn i familjen eller inte, utan det får man prata med den ansvarige socialsekreteraren om. (IP3)

Många av familjehemssekreterarna säger att de har intervjuformulär med frågor till de biologiska barnen, som de kan ställa vid ett hembesök.

Och har de [familjehemmen] egna barn, att man tar tid att träffa dem och intervju dem för att få en bild av hur de tänker och vad de tror skulle passa bäst i familjen. (IP3)

Hon fortsätter och säger att det ges för lite tid till de biologiska barnen och att hon önskar att det fanns utrymme för dem också. De allra flesta av informanterna menar också att de aldrig placerar barn där familjehemmet har egna barn i samma ålder. En av informanterna säger att, förutom konkurrensen kan det också vara jobbigt i sociala sammanhang, såsom i skola och liknande

Det kan bli skämmigt för familjens barn, de får frågor i skolan om barnet bor hos dem, han beter sig ju jättekonstigt...(IP2)

Höjer & Nordenfors (2006) menar att den vanligaste negativa upplevelsen av att ha ett fostersyskon är dennes aggressiva beteende. En av informanterna menar just detta, att placera ett barn där denne kan skada andra barn är ”förödande”. Därför bör barn som är så unga och utåtagerande inte ha ett yngre syskon, för att skydda de biologiska barnen i familjen. Vi tolkar även informantens uttalande som att familjehemsföräldrarna riskerar att avbryta placeringen om deras egna barn kan komma till skada.

Höjer & Nordenfors (2006) säger också att konflikterna syskonen emellan minskar om de inte är i samma ålder. Konkurrensen och avundsjukan blir inte lika påtaglig om det skiljer några år mellan dem. Som i citatet ovan kan barnet tycka det är ”skämmigt” att fostersyskonet beter sig lite konstigt. Det är förmodligen svårt att förklara för jämnåriga varför ens familj har valt att bli familjehem och varför fostersyskonet uppträder som det gör. Om det biologiska barnet då är lite äldre kanske de går i olika skolor och det biologiska barnet behöver inte försvara sina föräldrars val eller konkurrera om kompisar och leksaker.

Höjer & Nordenfors (2006) skriver att det hjälper syskonen att få en god relation om det biologiska barnet fått information innan barnet placerats. En av våra informanter menar att de försöker prata så mycket med de biologiska barnen som möjligt, men att det är svårt att hitta tid till det. Informanten menar att barnet har en bra uppfattning om familjebilden och vilket barn som inte skulle trivas där. Höjer & Nordenfors (2006) menar också att delaktighet är en viktig faktor när det gäller kvalitén på den framtida syskonrelationen.

Höjer (2001) menar att familjehemsföräldrarna ofta har en mer positiv syn på syskonskapet än vad de biologiska barnen har. Därför är det viktigt att tillfråga de biologiska barnen innan placering. Barnen kommer att leva tätt inpå varandra, kanske under en mycket lång tid. De behöver också matchas för att placeringen ska bli gynnsam.

Att matcha bakgrund

En faktor som spelar roll i matchningen är bakgrund, att matcha ursprungsfamiljens bakgrund med familjehemmets. Flera av familjehemssekreterarna beskriver att de försöker matcha barnets uppväxtbakgrund med bakgrunden i familjehemmet. I lagen står det att barnet bör återförenas med sina biologiska föräldrar, och flera av de intervjuade menar att matcha bakgrunder är en förutsättning för att barnen ska kunna återvända utan att diskrepansen dem emellan varit för stor. En av de intervjuade menar att kontrasterna mellan det biologiska hemmet och familjehemmet inte för vara för stora, om familjehemmet har finare möbler och bättre ställt kan det skapa problem om barnet återvänder till den biologiska familjen.

En annan familjehemssekreterare beskriver vikten av att matcha bakgrunden i inledningsfasen, hon menar att flytten till ett familjehem är en stor nog förändring för barnet och om miljön skiljer sig för mycket åt blir det ännu svårare. Flera av familjehemssekreterarna nämner universitetsutbildning som en viktig del att matcha, har man som barn vuxit upp i ett "arbetarklasshem" är det mer lämpligt att familjehemmet också har den bakgrunden. En av de intervjuade menar att de i sin stadsdel har flest familjehem som kan beskrivas som arbetarklass, som inte har läst på universitetet. En familjehemssekreterare från en annan stadsdel beskriver att de har några familjer med högskoleutbildning och menar vidare att det är viktigt att familjehemmet och barnets förälder förstår varandra.

Så man måste tänka att människorna måste förstå varandras språk, inte svenska utan att de har någorlunda liknande bakgrund. (IP2).

Samma person menar att

Ofta är det svåraste inte att ta hand om barnet utan att få ihop det med den biologiska familjen. (IP2)

Flera av de intervjuade talar också om att matcha olika erfarenheter som kan underlätta förståelsen.

om man till exempel växte upp med en pappa som missbrukade... Om man fortfarande känner väldigt mycket ilska mot pappa som drack eller missbrukade kan det vara väldigt svårt för den personen att acceptera och respektera en förälder som har den problematiken. Men har man däremot haft en pappa som har druckit och har bearbetat det och kommit ur det, behöver det inte vara något negativt utan man kan ha en förståelse för hur barnet har det. (IP3)

Två av de intervjuade tar upp exemplet i vinjetten, med den psykiskt sjuka mamman. Där menar en av dem att man ska matcha mamman med familjehemmet i den meningen att någon från familjehemmet kanske har jobbat med psykiskt sjuka eller på annat sätt har förståelse för hur det kan vara. En annan informant tar också upp förståelse och menar att man som familjehem bör kunna förstå varför man vid något tillfälle i sitt liv inte kan ta hand om sina barn. Samtidigt som många talar om förståelse och matchning av bakgrund menar några att även om lagstiftningen syftar till att barnet ska återvända till sin biologiska familj är det sällan det faktiskt sker.

Många av de intervjuade tar även upp vikten av att matcha barnets tempo med familjehemmet. En familjehemssekreterare tar upp skillnaden i tempo mellan barnlösa par och par som har flera barn, hon tar exempel från vinjetten och menar att barnet i vinjetten kanske skulle gynnas av att bo hos ett barnlöst par då det kan vara en lugnare miljö. En annan informant menar att några av de barn hon haft kontakt med får svårt med så mycket uppmärksamhet.

... det här med att hamna helt ensam i en familj och få allt fokus på sig själv kan vara svårt att klara för några av våra barn... en del barn kvävs av det... Har man lite otrygg anknytning tror jag inte att man kan, för att få en trygg anknytning, kan tryckas in i det där varma. (IP4)

Hur många barn det finns i familjehemmet behöver inte tala om vilket tempo eller klimat som råder hemma, men våra informanter menar att vissa familjehem har många aktiviteter till de olika barnen. En del barn skulle ha svårt att passa in i en väldigt aktiv familj, samtidigt som vissa inte skulle trivas i en mycket lugn familj. När de samlar in information om barnet är detta, som de kallar tempo, en faktor de undersöker.

För att en placering ska bli bra krävs samarbete mellan alla vuxna (Vinnerljung 1996). Våra informanter menar att det underlättar samarbetet om familjehemmet och den biologiska familjen kommer från en liknande bakgrund, därför försöker de matcha bakgrunder.

Utbildningsnivå och klass är en faktor som familjehemssekreterarna försöker tänka på när de matchar familjehem och barn. Om diskrepansen där är för stor kan det, som en av informanterna säger, bli svårt att förstå varandras språk. Man kan tänka sig att deras syn på barn och uppfostran skiljer sig åt om den ena läst om barn flera år på universitet medan den andre inte har gjort det och kanske inte ens varit yrkesverksam. De flesta menar dock att de flesta av deras familjehem härstammar från arbetarklassen, något som resultaten av Höjers studie (2001) också pekar på. Vinnerljung (1996) menar i sin tur att de flesta som får sina barn placerade också kommer från arbetarklassbakgrund, det bör således inte vara en utmanande uppgift att hitta familjehem som matchar den biologiska familjens bakgrund.

En annan aspekt är frånvaron av fäder. Enligt Vinnerljung (1996) är de flesta som får sina barn placerade ensamstående mödrar. Höjer (2001) menar i sin tur att skilsmässor är ovanligt hos familjehem. Familjehemssekreterarna får alltså matcha en bakgrund med en ensamstående förälder mot en familjebild som består av en långvarig parrelation. De eventuella svårigheterna som kan uppstå i den matchningen är dock inget som tas upp av våra informanter.

Att matcha familjehemmets bakgrund med ursprungsfamiljen tjänar två syften. Det flesta av våra informanter motiverar denna matchning med att det är lättare för barnet att återvända, men det kan också hjälpa barnet att utvecklas i familjehemmet. Även om lagen säger att barn bör återvända till sin biologiska familj är det, som en av informanterna säger, sällan det blir så. Har man som barn då hamnat i en familj med liknande referensramar blir det lättare att anpassa sig och omställningen blir inte lika stor.

Vad är magkänsla?

Tyst kunskap

I många av våra intervjuer har informanterna pratat om att vissa beslut grundas på känsla, magkänsla eller fingertoppskänsla, snarare än på arbetsmodeller eller teorier. En familjehemssekreterare säger:

Sen så sitter vi där hemma, nu kommer magkänslan in, finns det en go atmosfär här? Skulle jag kunna tänka mig bo här? Skulle jag kunna tänka mig att mina barn fick bo här? Och jag säger inte att de måste ha min smak på inredning, men det ska finnas en känsla av att de trivs i sitt hem. (IP5)

Hon fortsätter med ett resonemang om en utredning av ett familjehem som hade väldigt många katter. Av en anledning drog familjehemmet sig ur.

Då tänkte jag att vad skönt, för då kunde jag inte dissa dem för att det luktade kattpiss. Utan det gick att hitta något annat. Men jag hade ju redan bestämt, du kan inte placera ett barn där det man låter djuren ta över. (IP5)

På frågan om vad magkänslan kommer ifrån svarar samma familjehemssekreterare att det är från lång erfarenhet och mycket teoretisk utbildning. En annan informant uttrycker samma sak:

Man ska känna i magen att det känns bra. Man brukar säga magkänsla, men det har ju mer med erfarenhet att göra. Vi har varit här länge allihopa. (IP6)

En familjehemssekreterare talar om personlig kunskap som man får av den personliga kontakten med familjehemmen och som används vid matchning.

Det bygger mycket på personlig kunskap som vi har. Det är ju lite speciellt, men man blir ju kvar väldigt länge i det här jobbet, det är hög medelålder. Det kan man tycka olika om, men samtidigt, det sitter så mycket i huvudet här som man inte kan förmedla. (IP2)

Personlig kunskap är enligt Polanyi något som kommer av erfarenhet och är svår att definiera (Thomassen 2007). Det är tyst kunskap som internaliserats och blivit till en del av en själv som man inte är medveten om, vilket IP2:s citat ovan också visar på.

Bland våra informanter finns det en gedigen erfarenhet och många års teoretisk utbildning. Ändå finns det situationer där man förklarar sitt handlande genom att använda sig av ordet magkänsla, vilket kan ge en bild av att beslut kan fattas på godtyckliga grunder, bara det känns rätt i magen. Om man tittar på hur magkänslan beskrivs i våra intervjuer i ljuset av begreppet *tyst kunskap* kan vi konstatera att det kanske är det våra informanter talar om. Som beskrivits ovan innebär den tysta kunskapen att vi vet mer än vi kan sätta ord på, och är något man införskaffar sig genom erfarenhet. Man förstår en situation utifrån ett helhetsintryck mer än genom enskilda detaljer (Thomassen 2007). När en familjehemssekreterare sitter i ett kök hos ett blivande familjehem och känner att något är fel är frågan vad hon eller han baserar det på. Att det är för många katter, att det är smutsigt på toaletten eller att någon av föräldrarna gråter hela tiden? Ingen av dessa faktorer är kanske tillräckliga för att underkänna ett familjehem, men skapar tillsammans ett helhetsintryck som ger familjehemssekreteraren en känsla av att det inte är ett lämpligt familjehem. Känslan som inte går att sätta ord på kan således förklaras genom att man har en tyst kunskap som är så internaliserad att man inte är medveten om den. Kanske ligger begreppet magkänsla närmast till hands när man ska beskriva det som egentligen är något som grundas i stor erfarenhet och kunskap.

Reflekterande praktiker

En informant talar om att använda sig själv i arbetet som familjehemssekreterare samt vikten av att ha någon att reflektera med.

Vi jobbar mycket med oss själva som redskap. Den här känslan man får när man kommer dit och samtalar med människor och att vi bollar det mellan varandra sen. /.../ Att man kan reflektera... Jag kanske säger så här: den mannen verkar väldigt otålig. Då kanske min kollega säger: vad är det som gör att du känner så? Då hjälper hon mig att reflektera. (IP7)

En annan informant för samma resonemang:

I allt arbete med människor överidenifierar vi oss. /.../ När jag suttit och pratat med någon i tre timmar och han har berättat allt om sig så blir jag väldigt påverkad 'han var jättefin'. Då måste jag ha mina kollegor som drar mig tillbaka och resonerar kring svaren och vad han menade med vissa uttalanden. Det är jätteviktigt att vi tänker på hur påverkade vi blir i vårt arbete. (IP2)

Informanten tycker också det är viktigt att man har en utomstående som tolkar intervjun som görs med blivande familjehem.

Man ser inte klart i vissa lägen, man är nästan i någon slags förälskelsestadie, 'åh vilken familj'. Skulle då någon av mina kollegor säga något negativt om den här familjen eller personen jag har intervjuat skulle jag gå i försvarsställning och alla kanske inte skulle våga säga vad de tycker om det jag återger för att jag har jobbat längre. Man behöver någon som kommer utifrån. (IP2)

IP7 säger ovan att hon använder sig själv som redskap, vilket kan kopplas till personlig kunskap och något som är svårt att definiera. Det kan också liknas vid Schöns (1987) *knowing-in-action* som betyder att man vet vad man ska göra utan att behöva tänka på det. Att reflektera över det man är med om, eller varit med om, tillsammans med en kollega kan hjälpa informanten att se klart i situationen och kanske lättare sätta ord på känslorna. Genom att applicera Schöns begrepp *reflekterande praktiker* kan man säga att informanten här beskriver en *reflection-on-action*; att man reflekterar kring sin handling efteråt, och tänker igenom vad den personliga *knowing-in-action* innehåller.

Att vara flera som diskuterar när man genomför matchning eller innan man tar ett beslut verkar vara något som alla ser som positivt och kanske också en förutsättning för familjehemsarbetet. Flera informanter ser det som en tillgång att man är olika i arbetsgruppen och kan komplettera varandra. När man diskuterar aktuella familjehem kan man bli påmind om sådana saker som man själv inte tänkt på, man fyller på varandras resonemang och interagerar.

Praxis

Många av informanterna menar att bestämmelsen i lagen om att undersöka nätverket är en viktig riktlinje att följa. De flesta säger att de utreder om de finns någon i nätverket som kan ta hand om barnet innan de föreslår eller tänker på ett visst familjehem.

I första hand när någon ska placeras så ska ju socialsekreteraren enligt lag se efter om det finns någon i nätverket som kan ta hand om barnen, någon släkting eller så. Finns det så ska man pröva det. De familjerna utreder vi på samma sätt som vi gör med andra familjer... Om mamma vill och om farmor eller faster vill så måste vi. (IP6)

Många av de intervjuade menar också att små saker ibland kan bli avgörande i matchningen, enligt deras egna erfarenheter finns det saker som gör att familjer får det svårt att kunna ta emot ett barn. I vissa resonemang kan det vara svårt att avgöra hur de kommit till just den

slutsatsen men i citatet nedan är det ganska tydligt vad som inte är lämpligt om man vill ta emot ett barn.

Och jag tycker, jag hittar på det själv faktiskt, av erfarenhet är det ju, fyra barn det är max... och har man fyra barn så ska man inte ha fler, för man har fullt upp med det... för till slut blir det kaos. (IP5)

Informanterna arbetar efter samma mål, efter en riktlinje som formuleras i lagen. Yrkesmässig praxis innebär att en yrkesgrupp jobbar för att uppnå samma mål (Thomassen 2007). Alla undersöker om det finns någon lämplig person i nätverket som kan ta hand om barnet och finns det en sådan person utreds denne. Även om hur de gör kanske skiljs åt från kontor till kontor arbetar de ändå efter att efterfölja riktlinjen i lagen. I det avseendet kan man se att familjehemssekreterarna utövar en yrkesmässig praxis, genom att alla på olika håll arbetar för att uppnå ett övergripande mål.

Förmågan att kunna bedöma situationer som uppstår i yrket handlar om att, ofta omedvetet, kunna överväga de olika handlingar som är möjliga i den speciella situationen (Thomassen 2007). Valet att handla på ett visst sätt i detta arbete grundar sig i viss mån på olika teorier, men till lika stor del i den stora erfarenhet som våra informanter har. Arbetet med att placera barn handlar mycket om familjehemssekreterarnas bedömningar. Ingen kan veta i förhand hur en placering kommer att fungera. I matchningsprocessen blir informationen om familjehemmet respektive barnen senare en bedömningsfråga som diskuteras flitigt dem emellan. Informationen i sin tur kräver också en bedömning. Om familjehemssekreteraren ser en egenskap hos till exempel familjehemmet, kan det leda till en bedömning hur framtida situationer eller konflikter kan tänkas se ut. Som i citatet ovan där informanten menar att hennes erfarenhet säger att fyra egna barn och ett placerat barn leder till kaos.

Sammanfattning och diskussion

I början av vår studie var vi inte säkra på om familjehemssekreterarna använde begreppet matchning men alla våra informanter visade sig använda det på sättet vi trodde. Vi har kommit fram till att matchningen görs på olika sätt men att den är en viktig del i arbetet och är betydande för hur familjehemsplaceringen kommer bli.

Under matchningen diskuterar familjehemssekreterarna sig fram till vilket familjehem som bäst kan stå upp för barnets behov. Det finns olika formulär att tillgå för utredningar av både barn och familjehem men inte för själva matchningen. De flesta säger att de använder sig av diskussion som metod vid matchning.

Den biologiska familjebilden är den enda barnet upplevt och det är av stor vikt att diskrepansen ej är för stor mellan denna och familjehemmet. Dels för att man ska arbeta för att barnet någon gång bör återförenas med ursprungsfamiljen samt att omställningen ej ska bli för stor. Familjehemmets bakgrund bör ej vara för olik ursprungsfamiljen, men familjehemmet måste kunna tillgodose de behov barnet ej har fått innan.

Bakgrunden matchas för att främja ett samarbete mellan barnets biologiska familj och familjehemmet. Våra informanter menar att samarbete mellan de vuxna kring barnet är avgörande för att placeringen ska bli lyckad. Om den biologiska familjen och familjehemmet inte accepterar varandra leder det till lojalitetskonflikter hos barnet och det blir svårt att känna sig hemma och vara trygg i familjehemmet.

I alla våra intervjuer har det talats om BBIC- barns behov i centrum. Alla handlingar som utförs ska syfta till barns bästa. Vi har dock märkt att trots fokuseringen på BBIC kan barnet försvinna i arbetet. Familjehemssekreteraren behöver exempelvis inte träffa barnet personligen innan man försöker hitta ett passande familjehem för det att bo i, utan förlitar sig på socialsekreterarens utsagor och bedömningar kring barnet.

BBIC är en omfattande utredning som syftar till att utreda barns behov. Utredningen behandlar föräldrars förmågor och miljön kring familjen och ser till hur dessa kan tillgodose barnets behov. Trots utredningens omfång har vi i vår studie har vi fått fram att man i många fall inte får den information om barnet som behövs för att kunna bedöma vilken sorts familjehem som skulle passa barnet. Familjehemssekreterarna vill ha mer information, som till exempel hur barnet agerar i sociala situationer, som kanske inte går att skaffa på detta sätt. Detta behöver nödvändigtvis inte bero på utredningens utformning, utan kan vara ett resultat av att socialsekreteraren inte har tid eller resurser att samla in utförligare information. De har en annan sorts kunskap om familjehemmen, eftersom de utrett dessa under en lång tid och har en personlig relation med dem. De har en mycket god kännedom om familjerna som de menar

är svår att sätta ord på. Med tanke på att många av våra informanter pratar om magkänsla när man matchar bör det vara nödvändigt att skaffa sig denna goda kännedom även om barnet.

Familjehemssekreterarna träffar barnet när matchningen är så gott som gjord och ett familjehem redan är tilltänkt. Socialsekreteraren bör vara barnets representant och skulle kunna medverka vid ett möte med familjehemssekreteraren innan matchning börjar diskuteras. Ett sådant möte skulle kunna ge familjehemssekreteraren bättre kännedom om barnet och hur det är. Det ska såklart inte läggas något ansvar på barnet för vilket familjehem det senare blir, om barnet ska placeras befinner det sig i en svår situation och ytterligare press tror vi inte skulle gynna barnet. Däremot har familjehemssekreteraren ansvar för att placeringen blir god och bör lyssna till barnet. Att träffa barnet personligen innan placering kan skapa en bättre förutsättning för att göra en bra bedömning vid matchningsförfarandet.

Litteratur

- Barn och unga: insatser år 2009*. (2010). Stockholm: Socialstyrelsen
- Egidius, Henry (2003). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur & kultur
- Enell, Sofia, Hultman, Malin & Jergeby, Ulla (2009) *Bedömningsmetoder vid rekrytering av familjehem - En systematisk kunskapsöversikt*. Stockholm: Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS)
- Dahlberg, Cristina & Forssell, Anne (2006). *BBIC i praktiken: att knäcka koden*. Lund: Studentlitteratur
- Gould, Nick & Taylor, Imogen (red.) (1996). *Reflective learning for social work: research, theory and practice*. Aldershot: Arena
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1991). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Höjer, Ingrid & Nordenfors, Monica (2006). *Att leva med fostersyskon*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet
- Höjer, Ingrid (2001). *Fosterfamiljens inre liv*. Diss. Göteborg : Univ., 2001
- Jergeby, Ulla (1999). *Att bedöma en social situation: tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS)
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kälvesten, Anna-Lisa & Meldahl, Graziella (1982). *Familjepsykologi: en handledning i intervju- och tolkningsmetodik*. Stockholm: LiberFörlag
- Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Länsstyrelserna. (2008). *Socialtjänsten och barnen*. Stockholm: Länsstyrelsen
- Nordenfors, Monica (2006). *Ett reflexivt syskonskap: en studie om att växa upp tillsammans med fostersyskon*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2006
- Riksdagens revisorer 2001/02:16
- Sammanbrott i familjehem*. (1995). Stockholm: Socialstyr.
- Schön, Donald A. (1987). *Educating the reflective practitioner: [toward a new design for teaching and learning in the professions]*. 1. ed. San Francisco: Jossey-Bass
- Svenning, Conny (2003). *Metodboken: [samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling : klassiska och nya metoder i informationssamhället : källkritik på Internet*. 5., omarb. uppl. Eslöv: Lorentz

- Thomassen, Magdalene (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Liber
- Sammanbrott i familjehem..* (1995). Stockholm: Socialstyr.
- Vinnerljung, Bo, Sallnäs, Marie & Kyhle Westermarck, Pia (2001). *Sammanbrott vid tonårsplaceringar: om ungdomar i fosterhem och på institution : en rapport från CUS*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS), Socialstyr.
- Vinnerljung, Bo (1996). *Svensk forskning om fosterbarnsvård: en översikt*. 1. uppl. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS)
- Schjelderup, Liv, Omre, Cecilie & Marthinsen, Edgar (red.) (2005). *Nye metoder i et moderne barnevern: mangfold og variasjon*. Bergen: Fagbokforlaget
- Wolf Sandahl, Inger (2010). *Utvärdering av BBIC på Södertörn – maj 2010*. FoU Södertörn

Webpublikationer

www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf (2010-10-29)

Bilaga 1

Intervjuguide

Utifrån vinjetten:

1. Hur skulle ni gå tillväga när ni vill hitta det mest lämpliga familjehemmet till det här barnet? Beskriv och motivera.

Allmänt om matchningsprocessen:

2. Vad består matchning mellan familjehem och barn av? Hur gör ni praktiskt? Finns det olika steg?

3. Vilken information behövs om barnet respektive familjehemmet för att kunna göra en matchning?

4. Vad är det viktigaste att tänka på enligt dig när man ska hitta ett familjehem till ett barn?

5. Vilken roll spelar matchning vid

- långtidsplaceringar?
- jour/ akuta placeringar?
- förebyggande av sammanbrott i placeringen?
- rekrytering av familjehem?
- SoL respektive LVU-placering?

6. Hur lång tid läggs ner på matchningen mellan barn och familjehem?

Är detta tillräckligt?

7. Vilka faktorer bidrar till en gynnsam placering?

8. Finns det någon metod på er arbetsplats vid matchning? Teorier? Instrument/manualer?

(Om inte, skulle du säga att sättet du tänker på är samma som på resten av arbetsplatsen?)

Hur tycker du att det sättet fungerar?

9. Om du fick obegränsat med resurser och stöd i ärendet, hur skulle du göra vid matchningen?

Bilaga 2

Vinjett

Socialsekreteraren har under en tid haft kontakt med en 25-årig kvinna. Kvinnan har psykiska problem och har kontakt med vuxenpsykiatri, hon har också haft svårt att hitta arbete och således svårt att försörja sig själv och sitt 5-åriga barn. Förskolan har dessutom hört av sig vid två olika tillfällen och uttryckt oro över 5-åringen och dennes aggressiva beteende.

Nu har situationen eskalerat och kvinnan har blivit inlagd för slutenvård, barnet bor tillfälligt hos en bekant till modern. Kvinnans växte upp med sin mor som bor i Norrland, de har inte haft kontakt sedan kvinnan flyttade hemifrån vid 17 års ålder. Mormodern har aldrig träffat barnbarnet. Fadern bor i stan men har sen en tid tillbaka missbruksproblem och flyttar, enligt kvinnan, runt bland vänner och bekanta. Kvinnan och fadern till barnet bodde aldrig ihop och sågs senast när barnet var 1 år gammalt.

Socialsekreteraren vill nu kunna hitta ett familjehem där barnets behov kan bli tillgodosedda. Det är oklart hur länge modern behöver vårdas inom psykiatri, men socialsekreteraren anser att familjehemmet bör ha möjlighet att ta hand om barnet en längre tid.